

La recerca sobre musicologia a la Universitat de Barcelona

Xosé Aviñoa*

Els que coneixen la vella història dels ensenyaments universitaris saben que en l'època del *trivium* i el *quadrivium* medievals la música era una de les disciplines bàsiques del coneixement enciclopèdic, formava part del *quadrivium* juntament amb l'aritmètica, la geometria i l'astronomia. Els erudits medievals consideraven la música una ciència pràctica o d'aplicació, basada en lleis immutables, seguint els principis que Pitàgores havia establert molts segles abans i que van influir poderosament en la concepció de la música.

Quan l'aspecte contemplatiu de la música va emergir amb força en el segle XVIII, al costat del terme *aesthetics*, les coses van anar capgirant-se fins al punt que l'ensenyament musical va passar a les escoles de música o conservatoris pel fet de ser una pràctica destinada a proporcionar gaudi estètic i, per tant, va ser considerada una de les belles arts com la pintura o l'escultura. En aquest context no tenia sentit reservar-li un espai universitari, i així quedà durant molt de temps. Durant tot el segle XIX hi va haver una accentuació del caràcter místic de la música i de la seva capacitat per explicar el món des de l'evocació, la metàfora o la mística, fet que encara perdura en moltes ments dels nostres contemporanis, obstinats a potenciar únicament l'aspecte seductor del fenomen sonor.

Paradoxalment, però, també a principis del segle XIX, i per efecte de la progressiva consagració de ciències humanes com la història, va anar sorgint lentament l'interès per conèixer el passat musical, per destacar algunes de les figures que podien haver influït poderosament en el seu present i per determinades formes d'expressió musical, en especial les conreades a l'àrea germànica, com ara la simfonia i la música de cambra. Aquestes pràctiques musicals, magnificades pels primers estudiosos de la música,

* Xosé Aviñoa és professor del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona. Entre les seves obres més recents destaquem: Aviñoa, X. (Dir.): *Història de la música catalana, valenciana i balear*. Barcelona: Eds. 62, 1999; Aviñoa, X. (Ed.): *Miscel·lània Oriol Martorell*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998; Aviñoa, X.: *Manuel Blancafort*. Barcelona: Proa, 1997.

Adreça professional: Departament d'Història de l'Art. Cúpules Torre-B. Baldiri Reixac, s/n. 08028 Barcelona. Adreça electrònica: avinoa@trivium.gh.ub.es

van ser apreciades com a models a seguir per la resta dels que escrivien música i per tots els que la consumien. Es va entrar així en la rodera de la història, aquella temptació que converteix uns fenòmens en principals i models dels altres en detriment dels fenòmens que no gaudeixen d'aquesta consideració.

Però malgrat aquesta circumstància, desfavorable per al veritable coneixement dels processos històrics, el fet de destacar uns autors i unes modalitats de música per sobre de les altres va incrementar l'interès per les persones i pels estils agraciats, i d'aquí va sorgir la musicologia, inspirada en la *Musikwissenschaft* alemanya que seguia d'antuvi unes inquietuds determinades, la biografia dels denominats grans compositors com Beethoven, Schubert, Schumann, Mozart, Wagner, etc. i de la música suposadament meravellosa que ells havien escrit.

En el nostre país aquesta fascinació científica per la música es va traduir en una recerca d'autors i èpoques comparables amb les que els germànics podien exhibir. Per això es magnificà el nostre Renaixement i els autors que hi treballaren, com ara Cabezón, Victoria, Guerrero, etc. En aquells moments, estem parlant de la segona meitat del segle XIX, molt poca gent se sentia atreta per una activitat que no tenia marc acadèmic i era pràctica de col·leccionistes i erudits. F. A. Barbieri o F. Pedrell s'hi dedicaren per plaer i intuïció, i salvaren de l'oblit materials antics conservats en arxius o col·leccions dipositades a cases de nobles o particulars, i iniciaren un primer estudi encara molt descriptiu. Gràcies a aquesta iniciativa, es va solidificar el benentès que la música espanyola havia tingut una època d'or en el període renaixentista, i els primers estudis de musicologia s'hi van encaminar.

La creació de la secció de música de la Biblioteca de Catalunya de Barcelona, confiada a Mn. Higiní Anglès des de 1917, jurament amb la col·laboració de Robert Gerhard, Joaquim Pena i alguns altres investigadors, va assentar les bases d'una institució pública destinada a la conservació de béns musicològics i va promoure els primers estudis de musicologia històrica, com ara els *Quintets* del pare Antoni Soler, o l'òpera *La Me-rope* de Domènec Terradelles.

Felip Pedrell va començar la publicació dels seus cèlebres articles «Músics vells de la terra» a la *Revista Musical Catalana* poc després de la seva fundació, en la qual va recollir i divulgar materials musicològics de les nostres terres, com Josep Carreras i Bulbena havia fet amb els seus textos sobre *Carles d'Àustria i Elisabeth de Brunswick a Barcelona i Girona* (1902) o sobre *El oratorio musical desde su origen hasta nuestros días* (1906). El mateix Pedrell, obstinat en la seva vocació divulgadora, va fer unes cèlebres conferències a l'Acadèmia Marshall entre 1905 i 1906, en les quals va tractar alguns dels materials musicològics que estudiava.

Després d'unes cèlebres conferències del pare Donostia a la Universitat de Barcelona el mes d'abril de 1929, en què tractà la tradició llatina en

la música popular espanyola, l'humorisme en la música pura i la cançó popular basca, el 1932 Jaume Pahissa intervingué en un cicle de conferències sobre Goethe, que certificaven la presència de la música en un homenatge literari. Després d'aquesta iniciativa, no fou difícil que comencesin les primeres activitats regulars de la Universitat de Barcelona entorn a la docència musical, confiada a Anglès. La guerra acabà amb totes aquestes experiències, com amb tantes d'altres.

L'arribada al Departament d'Història de l'Art del professor Oriol Martorell va significar la introducció als ensenyaments universitaris de la disciplina de la història de la música a la universitat espanyola, molt abans que totes aquestes universitats que ara exhibeixen estudis de musicologia amb l'orgull d'ésser-ne els pioners. Introduir una matèria nova en el panorama didàctic no era fàcil per la manca de tradició, però també per l'escassetat de recursos bibliogràfics existents, ja que els estudiosos s'obstinaven a publicar treballs erudits i molt savis sobre aspectes particulars de la història de la música, però eren pocs els que creien necessari fer una història a l'abast de tothom. Únicament Manuel Valls, compositor i crític obstinat en la publicació d'estudis sobre història de la música catalana, sociologia de la música i sobre el públic, anava gestant algunes publicacions que esdevenien puntals en aquells inicis. Estem parlant dels anys 70, i d'aleshores ençà han canviat molt les coses.

Després d'un seguit de promocions d'historiadors que van seguir els cursos del professor Martorell, es va començar tímidament la recerca musicològica en el marc universitari. Això va ser el resultat d'una creixent inquietud, però també de la implantació d'estudis de doctorat reglamentats i dignificats, com a resultat de la demanda dels estudiants que no en tenien prou amb el primer i segon cicles.

En aquest sentit, des de fa una quinzena d'anys s'ha anat potenciant l'especialització investigadora que ha afectat poderosament la investigació musicològica. Caldria, doncs, detallar en quines direccions opera aquesta especialització.

Al nostre país hi ha, des de fa una colla d'anys, dues universitats que imparteixen estudis de música, la Universitat de Barcelona, l'història de la qual ha estat prou justificat, i la Universitat Autònoma de Barcelona, que compta en aquests moments amb un bon planter de professorat i amb l'especialització d'Història i Ciències de la Música. El motiu pel qual aquesta especialització ha estat atorgada a la UAB i no a la UB ha quedat prou detallat en la *Miscel·lània Martorell*, publicada per la Universitat de Barcelona el 1998; als articles de referència em remeto. Però sigui com sigui, en aquests moments, a més, s'imparteixen també estudis de música a la Universitat Pompeu Fabra, Universitat Ramon Llull, Universitat de Girona, Universitat de Lleida i Universitat Rovira i Virgili. A més, cal considerar l'activitat dels investigadors de l'Institut de Musicologia del CSIC, entitat fundada també per Mn. Higiní Anglès i que ha dotat d'un notable testimoni de rigor intel·lectual al llarg de la seva història. No és, doncs, estrany que hi hagi

un considerable increment de la demanda i una notable potenciació de la recerca musicològica.

Això ha facilitat una certa especialització de les diferents universitats que implica una necessària coordinació entre aquestes, tant pel que fa a la impartició de cursos de doctorat com per l'assessorament dels doctòrands. En termes molt generals, perquè admet moltes excepcions, mentre que la UAB acull estudiants interessats en la musicologia històrica des de la música medieval fins a la música del segle XVIII, molt de moda en els darrers anys, la UB ha potenciat estudis vinculats als segles XIX i XX, a les formes de música tradicional, a les noves tecnologies i a la *popular music*. Les excepcions vénen, naturalment, donades pel fet que l'alumne escull universitat i director, i ho fa per proximitat geogràfica, intel·lectual o, simplement, per caprici.

Des de la Universitat de Barcelona s'ha treballat de valent per tal de presentar programes de doctorat conjunts, algun dels quals, com l'impartit entre els anys 1997–1999, denominat *Música i musicolgia, problemes epistemològics*, ha gaudit d'un enorme èxit gràcies a la participació de bona part del professorat de la UAB, dels professors del CSIC, de professors d'altres institucions i dels mateixos de la UB. L'intercanvi d'alumnes i de propostes didàctiques va operar positivament en el coneixement per part dels estudiants de les diferents propostes de recerca i la col·laboració entre professors per tal de sumar esforços.

En el context de la Universitat de Barcelona, la recerca està sotmesa a dos trets diferencials, l'abundància de demanda i la varietat d'interessos. La Universitat de Barcelona és, de molt, la més gran de les universitats catalanes. Això implica que hi ha uns 400 alumnes que comencen cada promoció i que les matèries musicals, impartides en el segon cicle, són seguides per uns 300 alumnes. Si bé és cert que la majoria d'alumnes estan interessats en història de l'art, el gran nombre d'alumnes fa que, encara que tan sols un 10 % de l'alumnat estigui interessat en els coneixements musicals, hi hagi 30 matrícules encaminades cap a aquest àmbit.

D'altra banda, aquesta demanda de matrícula redunda en benefici d'una gran varietat en la demanda de temes de recerca. Si tenim en compte que actualment i gràcies als intercanvis afavorits pels crèdits de lliure elecció, molts dels estudiants adults dels conservatoris catalans passen pels estudis universitaris, una part de la demanda de recerca s'encamina a la musicologia de caràcter analític. Podem situar en aquest àmbit temes com l'estudi de repertoris camerístics d'autors catalans, biografia i estudi estilístic d'algun dels principals músics de casa nostra, estudi del repertori per a un determinat instrument en el context del segle XX o un dels temes més tractats dels darrers temps, el de l'estudi de compositors vius ja consagrats.

Aquesta qüestió és, entre nosaltres, una de les més atractives, i presenta, paradoxalment, una problemàtica molt delicada que exigeix molta aten-

ció. Efectivament, l'estudi d'un autor viu és atractiu per la possibilitat de contactar amb ell i conèixer de primera mà algunes de les implicacions de la seva creativitat. Si l'investigador és hàbil i intel·ligent, el creador pot facilitar-li molt la feina perquè li proporcionarà documents que tal volta en una altra situació no podria conèixer. El perill és en el mateix sistema d'investigació. Un treball científic implica globalitat i distància, i una i altra cosa perillèn si l'autor viu és molt pròxim. Evitar el condicionament interpretatiu, l'abraçada de la medusa que anul·la la capacitat de distància i de potencial crític de l'autor és difícil si, a la vegada, es necessita del seu ajut per completar el treball. La dificultat augmenta si es té en compte que un treball científic no pot usar l'entrevista ni certs recursos propis del periodisme d'investigació, sinó que ha d'establir paràmetres d'anàlisi objectius i perdurables i, si l'autor és viu i en estat de contínua creació, no és possible fer-ne un estudi global.

Un altre dels temes més tractats en el nostre context és el dels estudis de caràcter sociològic, en què el fenomen musical queda inscrit i vinculat als esdeveniments socials i a l'entorn. S'han començat treballs en el variat i ric camp de l'associacionisme, ja sigui en l'àmbit coral com en d'altres àmbits. En aquest sentit, pot resultar exemplar una tesi sobre la Secció Femenina llegida al nostre Departament per la professora Antonia Luengo (1998), en què s'analitza l'activitat musical d'aquesta entitat filla de les circumstàncies franquistes que, contràriament al que se suposa, va fer molt i va implicar molta gent. Certs estudis portats a terme a casa nostra sobre els inicis del teatre líric a Barcelona tenen aquest caràcter, i destaquen un dels aspectes de la sociologia musical catalana, l'interès per l'òpera i la sarsuela que han generat un ric associacionisme i una llarga nòmina de cantats il·lustres.

També cal tenir en compte l'interès despertat pels doctorands de casa nostra per la música popular, potenciat per l'estreta col·laboració que hi ha amb el professor Josep Martí del CSIC, que aglutina bona part d'aquests estudis. Les més variades formes d'activitat musical popular, ja sigui el pop rock o fenòmens més marginals, han tingut conreadors d'altura que han assentat les bases per futures investigacions en camps en què no hi ha cap tradició.

Són àmbits naturals de la nostra activitat de recerca els estudis historiogràfics referits a zones determinades com la música en una comarca concreta o en un període estilístic precís, en especial els propis dels dos darrers segles. En aquest context cal destacar estudis sobre la pedagogia musical a casa nostra o els estudis que s'estan menant en el camp de la sardana, activitat musical paradoxalment poc afavorida pels estudiosos universitaris i, en canvi, adornada per multitud d'estudis biogràfics o tècnics parcials que faciliten un estudi global.

En conclusió, una de les obligacions fonamentals del procés en què estem immersos és mostrar-se sensible als suggeriments que els alumnes proporcionen, no deixant de banda cap tema per irrellevant que pugui

semblar, contradient aquella vella teoria que la musicologia ha de ser necessàriament seriosa i crítica. Això implica obrir camins per facilitar que la recerca avanci en totes les direccions i acomodar els estudis als diferents àmbits, perquè és molt important encertar el procediment apropiat per a cada fenomen a fi de no banalitzar-ne l'estudi.

Paraules clau

Recerca universitària

Musicologia

Universitat de Barcelona

Abstracts

Tras una introducción de carácter histórico acerca de las líneas investigadoras de las universidades y otras instituciones educativas del ámbito musical de Cataluña, el autor de este artículo se centra en describir cuáles son los ámbitos naturales de investigación de la Universidad de Barcelona y qué variables determinan el inicio de los diferentes temas de investigación y su posterior desarrollo dentro de la institución.

Après une introduction de caractère historique sur les tendances de la recherche des universités et autres institutions éducatives du milieu musical de Catalogne, l'auteur de cet article se concentre sur la description des milieux naturels de recherche de l'Université de Barcelone et quelles variables déterminent le début des différents thèmes de recherche et leur développement ultérieur au sein de l'institution

After an introduction which looks at the history of research interests in universities and other music education institutions within Catalonia the author moves on to describe the natural research areas within the University of Barcelona and the variables which influence both the choice of research subjects and their subsequent development within the institution.